

УДК: 352:333.7:304

DOI: 10.35432/tisb322024319697

Олег Кравець

*аспірант кафедри публічного управління та регіоналістики
Навчально-наукового Інституту публічної служби та управління
Національний університет «Одеська політехніка»
<https://orcid.org/0009-0002-6074-6595>
e-mail: k_maloy@ukr.net*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА МУНІЦИПАЛЬНОМУ РІВНІ

У статті шляхом узагальнення та порівняння досліджено принципи сталого розвитку, що дало можливість виробити критерій їх групування за складовими та концептуальною ідеєю збереження ресурсів для прийдешніх поколінь. Запропоновано здійснити поділ принципів впровадження стратегій сталого розвитку на засадничі і діяльнісні, останні встановлюють правила дій посадовців місцевих органів влади щодо реалізації стратегій. У статті показано збалансованість складових сталого розвитку при реалізації проектів у великих європейських містах, що вказує на саме такий підхід при впровадженні стратегій сталого розвитку в практику територіальних громад України.

Ключові слова: сталий розвиток, складові сталого розвитку, принципи сталого розвитку, муніципальні утворення, територіальні громади, зарубіжний досвід сталого розвитку.

Oleh Kravets

*PhD-student of the Department of
Public Administration and Regionalism
ESI of Public Service and Administration
Odesa Polytechnic National University
<https://orcid.org/0009-0002-6074-6595>
e-mail: k_maloy@ukr.net*

FOREIGN EXPERIENCE FOR IMPLEMENTING THE PRINCIPLES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AT THE MUNICIPAL LEVEL

The article raises the question of the principles of sustainable development for municipal entities in the development and implementation of appropriate strategies using best global experience, which became the goal of the research. The article concludes that the existence of a large number of principles of sustainable development in publications and normative acts indicates the absence of universally recognized criteria for their division. It is proposed to choose the components of sustainable development and the essence of its conceptual idea of preserving resources for future generations as a criterion for grouping principles. In addition, it is noted that the disclosure of the content of the vast majority of existing principles contains a significant number of provisions and aspects, which cannot be considered a clearly formulated principle.

The article notes that the issue of a set of principles regarding the foundations of the implementation of sustainable development in municipal entities is scientifically poorly developed, therefore it is proposed to develop these principles, dividing them into fundamental (answering the question "what should be and how should it be?") and operational (answer the question "how, in what way can this be achieved?").

The article concludes that the implementation of sustainable development strategies in the territorial communities of Ukraine can be fully implemented only after the end of the war. The basis

of such implementation can be the experience of leading European countries. The projects of the municipalities of large European cities regarding the implementation of sustainable development ideas are characterized by a mutual balance of economic, social and ecological components, which should be implemented in the practice of work of territorial communities of Ukraine.

Keywords: : sustainable development, components of sustainable development, principles of sustainable development, municipal entities, territorial communities, foreign experience of sustainable development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Питання сталого розвитку адміністративно-територіальних одиниць України та її окремих населених пунктів до початку російської повномасштабної військової агресії в Україні було одним з пріоритетних. Хоча його реалізація гальмувалася як здійсненням змін у адміністративно-територіальному поділі держави та невідповідністю принципів територіального управління на рівні територіальних громад вимогам концепції сталого розвитку, проте ідеї концепції були спорідненими з завданнями соціально-економічного розвитку територій. З початком повномасштабної війни управління в територіальних громадах, які не постраждали напряму від агресії, здійснюється згідно програм соціально-економічного розвитку, а впровадження ідей сталого розвитку залишилося поза адміністративними вимогами. Проте питання сталого розвитку для територіальних громад набуває все більшої актуальності, оскільки для місцевого керівництва щоразу виникає потреба у балансі не лише економіки і соціальної сфери, а і екологічних умов подальшого існування жителів громад, тобто потреба збалансованості усіх трьох складових сталого розвитку.

До того ж, на територіях нашої держави, де відбувалися і проходять до сьогоднішні воєнні дії у майбутньому екологічні питання стануть такими ж визначальними, як і соціально-економічні. Після закінчення війни, відновлення територій, їх подальший розвиток потрібно буде здійснювати, виходячи з принципів сталого розвитку з урахуванням досвіду зарубіжних країн. Елементи впровадження принципів сталого розвитку, окремі практики територіального управління можуть стати основою побудови моделі розвитку територіальних громад в Україні, яка на сьогодні поки що навіть не розглядається.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питання впровадження ідей сталого розвитку в державах, виробленню і реалізації стратегій сталого розвитку на різних рівнях присвячено велику кількість досліджень як у міжнародній науковій спільноті так і в Україні. Так, загальним поглядам на сутність сталого розвитку присвячені роботи таких українських дослідників як В.М.Боголюбов, М.А. Галабурда, Т.М. Димань, М.О. Клименко, О.В. Мартинюк, Л.Г. Мельник, О.В. Ничик, Л.П. Петрашко, О.О. Ракоїд, О.М. Салавор, Є.Б. Шаповалов, І.Л. Якименко та інших. Значне місце у дослідженнях Г. М. Чепелюк, В. Ю. Гайович посідає питання аналізу принципів сталого розвитку, проте принципи, що стосуються його впровадження в муніципальні утворення висвітлені недостатньо. Ці питання підняті, зокрема у публікаціях Т. А. Кравченко.

Вивчення досвіду зарубіжних країн щодо стану впровадження стратегій сталого розвитку, оцінки рівнів досягнень різних держав у цьому напрямі присвячені праці таких науковців як Є. М. Безсонов, В. В. Добровольский, Д. О. Крисінська, Г. В. Непеїна, Н. А. Сербулова. Питаннями передових практик впровадження сталого розвитку муніципальних утворень, зокрема великих міст, присвячені публікації таких дослідників як Є. С. Градобоева, О. К. Добикіна, Є. В. Єршова, С. Д. Макосій, М. В. Мельникова та інших.

Проте мало висвітленими є питання поєднання принципів сталого розвитку з конкретними діями муніципальних утворень, щодо розробки і впровадження концепції сталого розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є встановлення сукупності принципів сталого розвитку для муніципальних утворень задля успішного впровадження зарубіжних практик в громадах України..

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Світовий досвід впровадження концепції сталого розвитку в Україні впливає із самої основи виникнення ідей концепції, як міждержавного дослідження. Ще на початку 70-х років, коли на замовлення так званого Римського клубу – аналітичного центру, що досліджує питання розвитку людства, ряд вчених під керівництвом Донелли та Деніса Медоузів з Массачусетського технологічного інституту США отримали результати щодо перспектив виснаження ресурсів планети, які виклали у публікації «Межі зростання» (Donella Meadows et al. The Limits to Growth. 1972) [1]. Дане дослідження вказувало, що «до 2050 року на людство чекає глобальна економічна криза через тотальне виснаження ресурсів планети» [2, с.9]. Досліджуючи, зокрема історію виникнення концепції сталого розвитку українські науковці І. Якименко, Л. Петрашко, Т. Димань та інші вказують на цю роботу як на «перше фундаментальне дослідження з перспектив розвитку цивілізації упродовж наступних 100 років... за допомогою комп'ютерного моделювання» [2, с.9]

Подальша популяризація цих напрацювань та підвищений науковий інтерес до результатів досліджень призвели до створення певних міжнародних інституцій з даного питання, прийняття нормативно-правових актів на рівні ООН щодо запобігання виснаженню ресурсів на планеті, конкретизацій понять та дій у цьому напрямі. Одним із кроків щодо усталеності поняття сталого розвитку було оприлюднення Міжнародною комісією з навколишнього середовища і розвитку аж у 1987 році дефініції, що «сталій розвиток – це такий розвиток суспільства, за якого задоволення потреб теперішніх поколінь не має ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби» [3]. Подальше дослідження теми та вироблення науковцями світу напрямів подолання прогнозованої кризи отримали загальновизнане ділення управлінської діяльності на три складові: економічну, соціальну та екологічну. Остання складова отримала найбільш широкі дослідження та здійснення великої кількості програм щодо охорони довкілля, перш за все у розвинених країнах світу. Так, значна кількість науковців у своїх дослідженнях вказують на якісні зміни у розвитку країн західної та центральної Європи, яка пов'язана саме із запровадженням концепції сталого розвитку: «Як неодноразово наголошувалося лідерами ЄС, стратегія сталого розвитку в певному розумінні лягла в саму основу створення ЄС і охоплює та об'єднує усі сфери його діяльності» [2, с. 107]. У Європі було розроблено велику кількість програм саме щодо захисту довкілля, які б узгоджувалися з екологічними вимогами щодо розвитку виробництва.

Значним етапом щодо впровадження концепції сталого розвитку було затвердження Комісією зі сталого розвитку ООН у 1992 році сукупності індикаторів, які б могли характеризувати поточний стан розвитку територій з різних аспектів. Зрозуміло, що індикатори розроблялися і раніше різними комісіями, науковцями стосовно окремих складових сталого розвитку, вони удосконалювалися і пізніше, конкретизувалися, уточнювалися ще рядом показників. Проте їх сукупність і зміст мали відповідати основним принципам концепції сталого розвитку.

Аналогічна ситуація складалася з сукупністю принципів сталого розвитку, коли у 1992 року в Ріо-де-Жанейро Конференцією Організації Об'єднаних Націй було затверджено їх перелік. Як зазначають Г. Чепелюк та В. Гайович «Узагальнюючими рішеннями Конференції були 27 принципів». Усе ж автори називають провідними з них:

«- турбота про людей...;

- держави повинні ефективно співпрацювати з метою стримувати або запобігати перенесення в інші держави будь-яких видів діяльності та речовин, які завдають серйозної

екологічної шкоди або вважаються шкідливими для здоров'я людини;

- ...принцип прийняття запобіжних заходів;

- національні органи влади повинні прагнути сприяти інтернаціоналізації екологічних витрат і використанню економічних засобів» [4]. Зрозуміло, що формулювання принципів як правил щодо забезпечення сталого розвитку, може відбуватися у різній формі і змінюватися, як синтезуючи різні погляди, так і уточнюючи правила, збільшуючи при цьому кількість принципів.

Підтвердженням такого погляду є прийнята 2015 року Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй Резолюція «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» [5]. Резолюція перш за все визначала цілі та завдання сталого розвитку. Але що важливо нею були узгоджені усі принципи, які містилися у Декларації щодо навколишнього середовища, яка була затверджена у 1992 році у Ріо-де-Жанейро. На сьогодні ці принципи акумулюють в основних п'ять концептуальних тверджень, які ми умовно можемо назвати принципами майбутності, екологічного обмеження, матеріального обмеження, боротьби з бідністю, співвідносності населення і ресурсів планети (табл. 1). Тобто критерієм такого групування можуть стати складові сталого розвитку та концептуальна ідея щодо збереження ресурсів для прийдешніх поколінь.

Таблиця 1

Основні принципи концепції сталого розвитку

| | Назва принципу | Зміст принципу |
|---|--|--|
| 1 | Майбутність | Розвиток людства може мати сталий і довготривалий характер, покликаний відповідати потребам людей, що населяють планету на даний момент, при цьому забезпечуючи створення умов для майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. |
| 2 | Екологічне обмеження | Сучасний рівень технічного прогресу та соціальної організації людства, має бути обмежений здатністю біосфери до самовідновлення. При цьому обмеження, що стосуються експлуатації природних ресурсів є відносними. |
| 3 | Матеріальне обмеження | Узгодження способу життя тих людей, які користуються надмірними грошовими і матеріальними засобами (відносність поняття), з екологічними можливостями планети, перш за все у сфері отримання і використання енергії. |
| 4 | Боротьба з бідністю | Задоволення елементарних потреб людей планети створення можливостей забезпечення безбідного (незлиденного) життя. |
| 5 | Співвідносність населення і ресурсів планети | Темпи росту населення «повинні бути узгоджені з виробничим потенціалом глобальної екосистеми Землі, що змінюється». |

Джерело: Розроблено автором за [5]

Підходи до групування принципів сталого розвитку у різних науковців суттєво різняться. Так, В. Боголюбов, М. Клименко, Л. Мельник, О. Ракоїд у своїх дослідженнях визначають шість груп принципів сталого розвитку, перша з яких носить назву «загальні

принципи сталого розвитку суспільства», інші п'ять груп стосуються суто екологічної складової розвитку [6, с. 130-149]. До загальних принципів автори відносять «принцип цілісності, який наголошує на необхідності поєднання принципів соціально-економічного розвитку з морально-етичними принципами суспільства та використання цілісного, комплексного підходу до вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем» [6, с. 132], принципи збереження та інноваційності, які розкривають як «гармонійне поєднання минулого і майбутнього шляхів розвитку» та «принцип екологічної ефективності, спрямований на досягнення збалансованості шляхом використання меншої кількості ресурсів при зменшенні забруднень довкілля» [6, с. 132]. Автори вказують на необхідність реалізації «цілісної системи зазначених принципів діяльності», тобто вони акцентують увагу на діяльній сутності принципів, а не на їх концептуальну основу. Проте стосовно принципів, що стосуються екологічної складової, а саме: «принципи «природного капіталізму» Поля Хокена; принципи «зеленої економіки» Лестера Брауна; принципи «синьої економіки» Гюнтера Паулі; принципи екологічних цілей та принципи екологічної мотивації» [6, с. 130-149], можна сказати, що вони є засадничими в окремих аспектах екологічної складової. Більше того, сукупність принципів кожної із зазначених груп, має значний їх перелік та включає не лише їх змістовне трактування, а і розкриття цього змісту сукупністю положень. Так, доцільно буде привести принципи «зеленої економіки», визначені Коаліцією зеленої економіки (Green Economy Coalition), до яких належать: «принцип добробуту; принцип справедливості; принцип планетних меж; принцип ефективності та достатності; принцип належного управління» [7]. Кожен з цих принципів має велике змістовне наповнення. Розглянемо детальніше принцип належного управління, оскільки він переважно носить характер, що стосується шляхів впровадження концепції сталого розвитку. Зміст цього принципу полягає в тому, що так звана «зелена економіка» керується ієрархічно підпорядкованими та інтегрованими інституціями, тобто такими, що, «співпрацюють і узгоджені – горизонтально між секторами та вертикально – на всіх рівнях управління – і мають достатню спроможність виконувати свої відповідні ролі ефективним, дієвим і підзвітним способом» [7]. Подальше розкриття змісту цього принципу передбачає і управління фінансами і зв'язок керівних органів з громадськістю і зміну пріоритетів розвитку тощо. Тобто цей принцип вказує на моменти впровадження концепції сталого розвитку.

Надалі пропонуємо усі *принципи стосовно сталого розвитку поділяти на ті які, як визначали вище засадничі і діяльнісні*. Перша група принципів відповідає на питання «що має бути і яким воно має бути?» друга – на питання «як, яким способом цього можна досягти?». Тому визначення принципів сталого розвитку для муніципальних одиниць є складним завданням, оскільки сталий розвиток передбачає створення моделі майбутнього стану території та розробку шляхів досягнення такої цілі. Досліджень у цьому напрямі зроблено науковцями небагато. Тому основою таких наукових пошуків можна вважати роботи Т. Кравченко, яка зазначає, що «стійкий розвиток муніципальних утворень спирається на такі базові принципи:

1. Різномасштабності.
2. Раціональності.
3. Партнерства» [8].

Проте перший принцип різномасштабності не можна віднести ні до того, що визначає якою має бути територія, що здійснює сталий розвиток, ні те якими управлінськими діями це можна досягти. Його зміст швидше відображає умови здійснення сталого розвитку, оскільки як зазначає автор «муніципальні утворення, з одного боку, є найбільшою територіальною одиницею, населення якої безпосередньо випробовує на собі порушення соціальної, архітектурної, економічної, ресурсної і екологічної рівноваги. З іншого боку, муніципальний рівень – це той найменший масштаб, на якому ці проблеми можуть знайти конструктивне

цілісне рішення в стратегіях, програмах і проектах розвитку, що реалізуються» [8]. Другий принцип раціональності, визначеного автором, можна віднести до групи засадничих принципів, оскільки розкриття його змісту стосується «раціонального використання території і формування ефективної політики просторового планування..., створенню багатофункціональних зон, що поєднують житло, місця роботи й відпочинку» [8]. Третій принцип партнерства слід віднести до групи діяльнісних принципів, оскільки він вказує на одну із вимог щодо впровадження сталого розвитку, а саме «важливість партнерства всіх секторів суспільства (влада, бізнес, громадськість)...» [8]. Зрозуміло, що дані принципи не є всеохватними, їх обсяг можна доповнювати, проте вони є такими, на яких може ґрунтуватися введення концепції сталого розвитку для територіальних громад. Саме під ці два основні принципи можуть бути сформовані решта принципів і засадничих і діяльнісних.

Проте, щоб впроваджувати концепцію сталого розвитку в територіальних громадах потрібні не лише правила, за якими це здійснюється, а і конкретні знання про те, як це робилося і робиться в інших країнах – запозичення досвіду. Одними з перших, хто почав реалізовувати стратегії сталого розвитку, як зазначалося, були країни західної Європи, США, Канада. Дещо пізніше і в інших державах світу були прийняті стратегії сталого розвитку. У дослідженнях В. Добровольського, Є. Безсонової, Г. Непеїної, Д. Крисінської Н. Сербулової зазначається, що відповідні стратегії були прийняті, як нормативні документи, у різних країнах світу: «Бахрейн «Економічне бачення 2030», Катар «Національне бачення 2030», Кенія «Бачення 2030», «Китай 2030», Стратегії сталого розвитку Республіка Корея «Бачення 2030», «Стратегія сталого розвитку Польщі до 2025 року», С'єрра-Леоне «Бачення 2025», «Узбекистан націлений на XXI століття», «Бачення Чилі 2030», Південно-Африканська Республіка «Національний план розвитку – Бачення 2030», Ямайка «Бачення 2030», «Бачення Японії 2050» та інших державах [9, с. 66-67]. Ці документи мають характер загальнодержавних нормативних актів, на підставі яких відбувалося впровадження стратегій сталого розвитку у адміністративно-територіальних одиницях. Різні вчені вивчали, аналізували досвід все ж провідних країн світу щодо впровадження стратегій сталого розвитку. Так, С. Макосій [10] у своїх дослідженнях провів порівняння змісту національних стратегій Швеції, Нідерландів, Німеччини.

О. Добикіна К., Є. Єршова, досліджуючи європейський досвід впровадження концепції сталого розвитку, оцінюють його згідно існуючих індикаторів. Так, для індексу соціальної складової, автори відзначають, що «у Швеції спостерігається високий стандарт якості життя: середня тривалість життя шведів є однією з найвищих у світі (для чоловіків – 76 років, для жінок – 82)» [11]. Поряд з тим аналізуючи значення індикаторів економічної складової для Молдови, автори зазначають, що «у сусідній країні вже зараз вищі «за курсом» заробітні плати, значно динамічніша економіка, збалансованіший бюджет, стабільніша валютно-фінансова ситуація» [11]. Однак, дані приведенного дослідження стосуються загальних показників в країнах, що почали реалізацію стратегій сталого розвитку. Значно важливішим для запровадження сталого розвитку у територіальних громадах є досвід муніципальних утворень.

У Європейських містах уже працюють проекти у межах впровадження стратегій сталого розвитку. Кожен з таких проектів направлений на узгодження складових сталого розвитку (рис.1). Так, у Копенгагені (Данія) були запроваджені проекти у межах сталого розвитку щодо утилізації сміття та зміни транспортних розв'язок. Муніципалітет Копенгагена упровадив п'ятнадцять «експериментальних транспортних схем у різних мікрорайонах міста (зокрема, схеми розвантаження вулиць для підвищення безпеки на дорогах навколо шкіл, схеми паркування)» [12, с.111]. Цей проект дозволив вирішити як економічні так і соціальні і екологічні питання одночасно. Екологічні полягали у зменшенні викидів біля шкіл, поблизу громадських місць.

| Країна (місто) | Економічна складова | Соціальна складова | Екологічна складова |
|------------------------|---|--|--|
| Данія (Копенгаген) | Запровадження 15 нових транспортних схем. | Запровадження схем розвантаження вулиць для підвищення безпеки на дорогах навколо шкіл, схем паркування. Теплопостачання за рахунок сміттєспалювання | Теплопостачання третини житлового фонду здійснюватиметься з використанням продуктів сміттєспалювання |
| Швеція (Стокгольм) | Використання відходів як зручного виробничого ресурсу | Забезпечення високого рівня екологічності поводження з твердими побутовими відходами | Транспортування запакованих у спеціальні контейнери відходів здійснюється по спеціальних трубопроводах вакуумним методом |
| Австрія (Відень) | | Третю частину території міста складають природоохоронні області | Віднесення пам'яток природи, до природоохоронних зон різного рівня |
| Німеччина (Лейпциг) | Створення нових робочих місць при відновленні забруднених територій | Створення на відновлених ділянках парків, об'єднання усіх ділянок та парків екорекреаційними коридорами | Відновлення природних, забруднених та деградованих ділянок |
| Данія (Колдінг) | Створення нових робочих місць при реконструкції територій | Проведення реконструкції міських територій | Проведення екологічної реконструкції міських територій |

Рис.1. Зв'язок складових сталого розвитку на прикладах проектів європейських міст.

Джерело: складено автором за [12; 13; 14]

Ще більш результативним виявився проект щодо утилізації сміття. Як зазначають М. Мельникова та Є. Градобоева: «теплопостачання третини житлового фонду на території Данії здійснюватиметься з використанням продуктів сміттєспалювання» [12, с.111]. Крім того в Данії в місті Колдінг, як і в ряді інших міст Європи, було реалізовано проект по «проведенню екологічної реконструкції міських територій» [13, с.23], що дало одночасно забезпечити і створення нових робочих місць і вирішити ряд соціальних і екологічних проблем.

У Стокгольмі (Швеція) був впроваджений проект щодо поводження з побутовими відходами. Завжди найскладнішими для утилізації були тверді побутові відходи. Зараз у столиці Швеції «лише 3% від загального обсягу відходів утилізується на полігонах, тоді як майже половина їх спалюється, 30% рециклується, а решта 17% переробляється у

компост» [12, с.111]. Крім того є складові даного проекту щодо транспортування відходів вакуумними магістралями з метою збереження довкілля, уникнення забруднень територій, доріг, повітря.

У межах сталого розвитку можна розглядати і проекти стосовно озеленення міст. Досліджуючи питання озеленення великих міст Європи, І. Шолок вказує на проект «Зелена смуга», «що реалізується у Лейпцигу, на території, площа якої включає майже тисячу гектарів, основними виступають відновлення природних, забруднених та деградованих ділянок» [14, с. 45]. Такі ділянки перетворюють у рекреаційні зони – парки, зони відпочинку. При цьому вирішуються проблеми, що стосуються усіх трьох складових сталого розвитку. Стосовно озеленення міст автор вказує і на досвід Відня, де при різного роду озелененні австрійської столиці «понад чотириста пам'яток природи, віднесено до природоохоронних зон різного рівня» [14, с. 47]. Такі проекти також є прикладом проектів сталого розвитку, оскільки вони направлені на збереження ресурсного потенціалу великих міст. Таким чином при впровадженні різного роду проектів у муніципальних утвореннях з точки зору впровадження ідей сталого розвитку, доцільно перевіряти їх на узгодженість усіх складових та ідей збереження ресурсів для майбутніх поколінь.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На сьогодні у світовому просторі в нормативних актах та в науковій літературі існує велика кількість принципів сталого розвитку. У їх переліку відсутні загально визнані критерії поділу. Доцільно критерієм групування принципів обрати складові сталого розвитку та сутність його концептуальної ідеї щодо збереження ресурсів для прийдешніх поколінь. Слід зазначити, що розкриття змісту переважної більшості принципів є досить обтяженим, містить значну кількість положень і аспектів, що не може вважатися чітко сформульованим принципом.

Необхідно вказати, що питання сукупності принципів щодо основ впровадженням сталого розвитку в муніципальних утвореннях є науково мало розробленим. Доцільно виробити дані принципи, поділяючи їх на засадничі (відповідають на питання «що має бути і яким воно має бути?») і діяльнісні (відповідають на питання «як, яким способом цього можна досягти?»). Саме так встановлені правила впровадження сталого розвитку в муніципальних утвореннях можуть прискорити цей процес.

Упровадження в територіальних громадах України стратегій сталого розвитку може повною мірою здійснюватися після закінчення війни. За основу такого впровадження може бути взятий досвід передових європейських країн, а саме рішення муніципалітетів великих міст щодо впровадження проектів на основі ідей сталого розвитку. При розробці і прийнятті таких проектів слід критерієм відповідності його положень концепції сталого розвитку розглядати взаємну збалансованість економічної, соціальної і екологічної складових, що є характерним для зарубіжних практик.

Побудова основ моделювання сталого розвитку територіальних громад України у післявоєнний час може стати напрямом подальших наукових досліджень.

Література

1. Meadows D., Dennis L., Randers J., Behrens I., William W. The Limits to Growth; A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind. 1972. New York: Universe Books.
2. Стратегія сталого розвитку: Європейські горизонти: підручник / І.Л. Якименко та ін. Київ: НУХТ, 2022. 37 с. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/7990/1/stratēhiia_staloho.pdf
3. Brundtland G. Our common future – Call for action. Environmental Conservation, 1987. 14(4): p. 291-294.
4. Чепелюк Г. М., Гайович В. Ю. Визначення категорії «сталий розвиток» у контексті

екологічного підприємництва. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8068>

5. Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. UN General Assembly Resolution. URL:<http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015>.

6. Стратегія сталого розвитку: підручник / В.М.Боголюбов, та ін. Київ: ВЦ НУБІПУ, 2018. 446 с.

7. The Five Principles of Green Economy. Green Economy Coalition. URL:<https://www.greenecomomycoalition.org/news-and-resources/the-5-principles-of-green-economy>

8. Кравченко Т. А. Основа сталого розвитку територіальних громад системний підхід до реалізації національних інтересів України. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2014 № 1. URL:https://el-zbirn-du.at.ua/2014_1/24.pdf

9. Стратегії сталого розвитку : навч. посіб. / В. В. Добровольський та ін. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 160 с.

10. Макосій С. Д. Зарубіжний досвід реалізації стратегії сталого розвитку. *Молодий вчений*. 2016. № 6. С. 324-328. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_6_83.

11. Добикіна О. К., Єршова Є. В. Дослідження зарубіжного досвіду формування концепції сталого розвитку, її реалізації та можливості адаптації до вітчизняних умов. *Економічний вісник Донбасу*. № 1 (51). 2018. с.45-48.

12. Мельникова М. В., Градобоева Є. С. Аналіз європейського досвіду використання системи екологічної безпеки стало розвинутих міст. *Економічний простір*. 2020. С. 109-113. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/163-19>

13. Кононенко О. Екологоорієнтований розвиток міст: теоретичні підходи та досвід формування. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія «Географія». 2014. Вип. 1 (62). С. 22–25.

14. Шолок І.В. Порівняльний аналіз озеленення великих міст України та Європи. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна*. Серія «Екологія». 2014. №1140. Вип. 11. С. 42-49.

References

1. Meadows D., Dennis L., Randers J., Behrens I., William W. (2022) *The Limits to Growth; A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. 1972. New York: Universe Books.

2. Strategy of sustainable development: European horizons: textbook / I.L. Yakymenko and others. Kyiv: NUHT, 37 p. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/7990/1/stratheiia_staloho.pdf.

3. Brundtland G.H., Our common future – Call for action. *Environmental Conservation* (1987). 14(4): p. 291-294.

4. Chepelyuk G. M., Hayovych V. Yu. (2020). Definition of the category «sustainable development» in the context of ecological entrepreneurship. *Efficient economy*. №. 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8068>

5. UN General Assembly Resolution, «Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development». URL:<http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015>.

6. Strategy of sustainable development: textbook (2018) / V.M. Bogolyubov, et al. Kyiv: VC NUBIPU. 446 p.

7. The Five Principles of Green Economy, Green Economy Coalition. URL:<https://www.greenecomomycoalition.org/news-and-resources/the-5-principles-of-green-economy>

8. Kravchenko T. A. (2014). The basis of sustainable development of territorial communities, a systematic approach to the realization of national interests of Ukraine. *Theory and practice of state administration and local self-government*. №. 1. URL: <https://el-zbirn->

du.at.ua/2014_1/24.pdf

9. Strategies of sustainable development: teaching. manual (2021) / V. V. Dobrovolskyi et al. Mykolaiv: Publishing House of the ChNU named after Petra Mohyly. 160 p.

10. Makosiy S. D. (2016). Foreign experience in implementing the strategy of sustainable development. *A young scientist*. № 6. P. 324-328. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_6_83

11. Dobykina O. K., Yershova E. V. (2018). Study of foreign experience in the formation of the concept of sustainable development, its implementation and the possibility of adaptation to domestic conditions. *Economic Herald of Donbass*. №. 1(51). P. 45-48.

12. Melnikova M.V., Gradoboyeva E.S. (2020). Analysis of the European experience of using the ecological security system of developed cities. *Economic space*. P. 109-113. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/163-19>

13. Kononenko O. (2014) Ekoloohoorientovanyi rozvytok mist: teoretychni pidkhody ta dosvid formuvannia [Ecologically oriented urban development: theoretical approaches and experience of formation]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Seriiia Heohrafiia. 1 (62). P. 22-25.

14. Sholok I.V. (2014) Porivnyalniy analiz ozelenennia velykykh mist Ukrainy ta Yevropy [Comparative analysis of landscaping of large cities of Ukraine and Europe]. *Bulletin of V. N. Karazin KhNU. Ecology Series*. 1140. 11. P. 42-49.